

ПРО ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 182 КК УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу правових підстав законного збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу. Розглянуто конституційно-правові винятки із права на недоторканність приватного життя, а також підстави, передбачені окремими законами України.

Ключові слова: право на недоторканність приватного життя, приватне життя, особисте життя, конфіденційна інформація про особу, обмеження особистих немайнових прав фізичної особи.

Постановка проблеми та її актуальність. Приватне життя фізичних осіб, а також ті суспільні відносини, що виникають у зв'язку з цією сферою життя, охороняються нормою, закріпленою у ст. 182 Кримінального кодексу України «Порушення недоторканності приватного життя» (далі – КК). Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своєму рішенні у справі щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частини другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 р. зазначив, що «право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розвитку людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб» [11]. В ст. 182 КК передбачена відповідальність за незаконні дії із конфіденційною інформацією про особу. Так, за ч. 1 ст. 182 КК злочином визнається незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення або зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями КК; за ч. 2 цієї норми передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи. Таким чином, оскільки в диспозиції ст. 182 КК йдеться про певні незаконні дії з конфіденційною інформацією про особу, то слід підкреслити, що на сьогодні цією нормою охороняється тільки *інформаційний аспект* права на недоторканність приватного життя.

Назва ст. 182 КК напряду кореспондує ч. 1 ст. 32 Конституції України, в якій проголошено: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України». Таким чином, в цій конституційній нормі закріплено право особи на недоторканність, невтручання в ці сфери її життя. Зміст диспозиції ст. 182 КК кореспондує ч. 2 ст. 32 Конституції, яка передбачає, що «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Саме в цій конституційній нормі поставлений акцент на інформаційний аспект приватного життя, і мова йде про право на охорону конфіденційної інформації про особу. Крім того, ст. 182 КК певним чином пов'язана з деякими іншими правами, зокрема, передбаченими ст. 30 (недоторканність житла), ст. 31 (таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, ч. 2 ст. 34 (право на свободу інформації).

При вирішенні питання про незаконність дій, передбачених ст. 182 КК, особливої важливості набуває правильне розуміння правових підстав законного збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу. Для встановлення кола заборонених дій, потрібно знати коло дозволених дій з конфіденційною інформацією про особу, а при встановленні останніх вирішальне значення мають правові підстави визнання таких дій правомірними.

По суті йдеться про законні обмеження особистих немайнових прав особи.

Аналіз досліджень і публікацій. Зазначена проблематика вже була предметом наукового аналізу. Її досліджували в своїх роботах різні вчені, зокрема, В. І. Бобрик, І. Касперський, О. В. Кохановська, А. І. Марущак, О. О. Посикалюк, Р. О. Стефанчук, Н. В. Устименко та інші. Разом з тим, аналіз цих питань в контексті ст. 182 КК вимагає додаткового дослідження, тому за мету даної публікації ставиться аналіз *правових підстав*, тобто передбачених Конституцією України та деякими законами України критеріїв визнання правомірними дій з конфіденційною інформацією про особу та їх ознаки.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 301 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) «фізична особа має право на особисте життя». Зміст цього особистого немайнового права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя (ст. 271 ЦК), а саме – можливість мати особисте життя, визначати своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб (ч. 1 та ч. 2 ст. 301 ЦК). Статтею 274 ЦК встановлена можливість обмеження особистих немайнових прав фізичної особи, причому, якщо вони встановлені Конституцією, то це можливе лише у випадках, передбачених нею. Обмеження особистих немайнових прав фізичної особи, встановлених ЦК та іншим законом, можливе лише у випадках, передбачених ними. А в ч. 1 ст. 32 Основного закону прямо зазначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією. У рішенні в справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» (в редакції від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ) та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року Конституційний Суд України також виходив із того, що «винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами» [12, с. 130]. Найбільш широке конституційне формулювання цього положення міститься у ч. 1 ст. 64 Конституції: «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Оскільки в ст. 182 КК йдеться про порушення права, передбаченого ч. 2 ст. 32 Конституції, то це означає, що виключно Конституцією встановлюються винятки – правові підстави законного збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. Із цього випливає, що якщо в міжнародних договорах чи законах України містяться певні обмеження цього самого конституційного права, то вони мають юридичну силу лише за умови, що не суперечать конституційним виняткам, а повторюють чи конкретизують їх тощо, тобто прийняті «в розвиток» конституційних положень. В протилежному випадку Конституційний Суд України може визнати їх неконституційними.

Отже, конституційно-правові винятки мають вирішальне значення для кваліфікації відповідних дій за ст. 182 КК. Однак у самій Конституції вони містяться у різних статтях і знаходяться в певних системних зв'язках. Як зазначив КСУ у своєму рішенні від 20 січня 2012 р., «Конституцією України визначено вичерпний перелік підстав, за наявності яких законами України може передбачатися обмеження прав особи на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації, оскільки реалізація цих прав не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи та законні інтереси інших громадян та інтереси юридичних осіб ... у тому числі й конституційне право особи на невтручання в її особисте і сімейне життя, встановлене частиною першою статті 32 Основного Закону України» [11]. Основні положення, які безпосередньо стосуються охоронюваного ст. 182 КК права фізичної особи на конфіденційну інформацію про неї, передбачені у ч. 2 ст. 32 Конституції. Із неї випливає, що збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди можливе лише за наявності наступної сукупності умов: 1) *ці дії вчинюються лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини*; 2) *ці випадки визначені законом*. Таку позицію зайняв і КСУ у зазначеному вище рішенні (п. 5) [11]. Якщо перша умова характеризує соціальний зміст цих дій і соціальну необхідність їх вчинення, то друга – юридичну форму, в якій ці обмеження прав конкретизуються. Тому при аналізі конкретних положень окремих законів, в яких йдеться про об-

меження цього конституційного права, не можна виходити за рамки цього конституційно визначеного змісту.

Ці положення є визначальними за звичайних життєвих умов, а в умовах воєнного або надзвичайного стану обмеження права фізичної особи на конфіденційну інформацію про неї може бути здійснено відповідно до ст. 64 Конституції. Причини обмеження права в такому випадку обумовлені причинами введення і збереження воєнного чи надзвичайного стану, що й визначає конституційність самого обмеження. В цих випадках обов'язково зазначається певний строк дії обмежень. Рішення про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях приймає Президент України, а його відповідні укази підлягають затвердженню Верховною Радою України. Обмеження, які встановлюються в цих умовах, хоча й мають особливий характер, але також визначаються законами. Зокрема, у ст. 22 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р. № 1550-III [9] встановлено, що передбачені цим Законом обмеження конституційних прав і свобод громадян, які можуть бути застосовані за умов надзвичайного стану, є вичерпними і розширеному тлумаченню не підлягають. Строк їх застосування не перевищує строку, на який водиться надзвичайний стан. Введення інших обмежень забороняється. У ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII [8] зазначається, що правовий статус та обмеження прав і свобод громадян в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції та цього Закону. В таких умовах не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції. Але ст. 32 Основного закону у цьому переліку відсутня.

Крім того, можливе таке конституційно-правове обмеження права фізичної особи на конфіденційну інформацію про неї, яке пов'язане з *особливим правовим статусом особи*. Так, відповідно до ч. 3 ст. 63 Конституції засуджений користується усіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Зокрема, такі обмеження передбачені Кримінально-виконавчим кодексом України.

Отже, при застосуванні ст. 182 КК необхідно виходити із того, що стосовно обмеження права

фізичної особи на конфіденційну інформацію про неї у Конституції передбачені: 1) конкретно визначена саме для цього права підстава його обмеження (ч. 2 ст. 32); 2) підстава, яка поширюється не лише на це, а й на деякі інші права, та обумовлена воєнним або надзвичайним станом, або особливим правовим статусом фізичної особи.

У тій мірі, в якій право фізичної особи на конфіденційну інформацію про неї виявляє свій зв'язок з іншими конституційними правами, в практиці застосування ст. 182 КК може виникати й питання про підстави обмеження цих прав, але їх потрібно сприймати як самостійні, що стосуються суміжних прав. Зокрема, згідно зі ст. 30 Конституції проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку можливе лише за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. Винятки щодо таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31 Конституції).

Далі, особливої уваги потребує ст. 34 Конституції, яка передбачає право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Очевидно, що ця норма може конкурувати із правом фізичної особи на конфіденційну інформацію про неї і ставити питання, яке із цих прав повинно мати перевагу. В цьому відношенні важливий зміст ч. 3 ст. 34, в якій зазначено, що здійснення цього права може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Як бачимо, це право закінчується там, де

є право іншої особи на конфіденційну інформацію про неї. Більш чітко це положення конкретизується в законах України. Зокрема, в ч. 1 ст. 2 Закону «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ зазначено, що свобода слова і вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань гарантуються Конституцією і відповідно до цього Закону означають право кожного громадянина вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації, крім випадків, визначених законом, коли наявні такі ж підстави для обмеження цього права, відтворені у ч. 3 ст. 34 Конституції [5].

Стосовно тих обмежень права фізичної особи на конфіденційну інформацію про неї, які передбачені в окремих законах України, ще раз підкреслимо, що ці положення за змістом не можуть містити нових підстав, не передбачених Конституцією. А це означає, що кожне окреме положення конкретного закону, лише в тій мірі повинно мати юридичну силу, в якій воно відповідає конституційно встановленій меті обмеження цього права – *лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини*. Це важливо як тому, що можливе визнання положень відповідного закону неконституційними, так і для правильного тлумачення тих законодавчих положень, які сформульовані недостатньо чітко і конкретно, або включають такі поняття, які можуть дуже широко тлумачитися.

Одне із таких положень міститься у Законі України «Про інформацію» і має велике практичне значення. Слід зазначити, що у 2011 році суттєво оновилося інформаційне законодавство України, а саме: законодавець вніс зміни до зазначеного нормативно-правового акта, який є базовим у цій сфері, виклавши Закон «Про інформацію» у новій редакції [3], також прийняв нові Закони – «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI [4] та «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI (останній набув чинності 1 січня 2011 р.) [6]. Відповідно до ч. 1 ст. 29 Закону «Про інформацію» інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є *суспільно необхідною*, тобто є предметом суспільного інтересу, право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її

поширення. Цьому положенню кореспондує ч. 3 ст. 30 цього Закону, яка встановлює, що суб'єкти інформаційних відносин звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною.

Слід зазначити, що в попередній редакції Закону «Про інформацію» [7] використовувалось інше поняття, як підстава поширення інформації з обмеженим доступом – «суспільно значима інформація»: яка є предметом громадського інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає право її власника на її захист (ч. 11 ст. 30). І. Касперський та А. Марущак спеціально досліджували суспільну значимість як підставу поширення інформації з обмеженим доступом, та прийшли до висновку, що в умовах відсутності законодавчого визначення цього поняття та порядку надання інформації статусу «суспільно значимої» застосування цих положень Закону є проблематичним і можливе було лише у випадках, коли розголошеній інформації з обмеженим доступом цей статус було надано незаконно [1, с. 110].

Разом з тим, поняття «*суспільно необхідна інформація*» не є новим і вживається у вітчизняному законодавстві – в Законі України «Про телебачення та радіомовлення від 21 грудня 1993 р. (в редакції від 12 січня 2006 р.) № 3759-ХІІ. Так, до обов'язків телерадіоорганізацій входить «...не розголошувати інформацію про приватне життя громадянина без його згоди, якщо ця інформація не є суспільно необхідною...» [10]. Як зазначає О. О. Посикалюк, ключовим для розуміння поняття «суспільно необхідна інформація» є категорія суспільного інтересу, але ні вітчизняне законодавство, ні судова практика не дає загального визначення цього поняття [2, с. 146]. В ч. 2 ст. 29 Закону «Про інформацію» лише міститься формулювання предмету суспільного інтересу, яким вважається інформація, що свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо. При цьому цей перелік не є вичерпним.

О. О. Посикалюк, розглядаючи поняття суспільного інтересу з доктринальної точки зору,

підтримує позицію, відповідно до якої під суспільним інтересом слід розуміти загальну турботу громадян про управління державними справами на місцевому, регіональному та національному рівнях. Але недоліком цього визначення є те, що воно є занадто абстрактним, тому науковці формулюють суспільний інтерес через чітке визначення предметів, що входять у його зміст, і знайшли з більшою чи меншою варіативністю своє відображення у ч. 2 ст. 29 Закону України «Про інформацію» [2, с. 147].

Висновки. На наш погляд, викладені положення ч. 1 ст. 29 зазначеного Закону щодо конфіденційної інформації про особу потрібно розуміти наступним чином. *По-перше*, потрібно виокремити законно встановлену мету обмеження. Формулювання «є предметом суспільного інтересу» не містить конкретизації, а лише вказує на вчинення певних дій для суспільних інтересів. Оскільки таке формулювання є більш широким, чим конституційне, то можна зробити висновок про те, що ці слова слід тлумачити як такі, що вказують на вчинення дій для суспільних інтересів, які безпосередньо пов'язані з інтересами національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Отже, на інші випадки ця норма не повинна поширюватися, наприклад, на ті, коли предметом громадського інтересу є отримання задоволення від ознайомлення з інформацією про приватне життя. *По-друге*, «право громадськості знати цю інформацію» означає: а) що об'єктивно існує певна залежність законних громадських інтересів від змісту конфіденційної інформації про особу, яка є визначальною у виникненні права громадськості знати зміст цієї інформації; або б) таке право громадськості знати на пряму не пов'язано з конфіденційною інформацією про особу, однак останню практично неможливо вилучити при поширенні іншої інформації, яка й становить основний предмет суспільного інтересу (наприклад, у випадку невідкладних повідомлень про надзвичайні події). *По-третє*, слова про перевагу права громадськості знати цю інформацію над правом особи на захист інформації від її розголошення означають не формальний пріоритет, а змістовний, тобто та шкода, яка може бути заподіяна законним інтересам громадськості у разі, якщо остання не буде знати певну інформацію, є більшою, ніж потенційна шкода від її оприлюднення. Визначення такого пріори-

тету повинно здійснюватися залежно від конкретних обставин справи.

Отже, на наш погляд, баланс зазначених прав потрібно шукати в кожному конкретному випадку з урахуванням об'єктивно існуючої залежності законних громадських інтересів від певної конфіденційної інформації про особу, а в теоретичному плані актуальним є розробка конкретизованих критеріїв вирішення цього питання.

Література

1. Касперський І., Марущак А. Суспільна значимість як підстава поширення інформації з обмеженим доступом / І. Касперський, А. Марущак // Право України. – 2006. – № 4. – С. 107-110.
2. Посикалюк О. О. Суспільно необхідна інформація як межа здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи / О. О. Посикалюк // Університетські наукові записки. – 2012. – № 4. – С. 145-152.
3. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2938-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 313.
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
5. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
6. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
7. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
9. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. № 1550-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.
10. Про телебачення та радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII (в редакції Закону від 12.01.2006 № 3317-IV) //

Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – Ст. 155.

11. *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 № 2-рп/2012 [Текст] // ОВУ. – 2012. – № 9. – Ст. 332.

12. *Рішення* Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30.10.1997 № 5-зп [Текст] // ОВУ. – 1997. – № 46. – С. 126-130.

Ю. И. Демьяненко

О значении правовых оснований ограничения права на неприкосновенность частной жизни для применения ст. 182 УК Украины

Статья посвящена анализу правовых оснований законного собирания, хранения, использования и распространения конфиденциальной информации о лице. Рассмотрены конституционно-правовые исключения из права на неприкосновенность частной жизни, а также основания, предусмотренные отдельными законами Украины.

Ключевые слова: право на неприкосновенность частной жизни, частная жизнь, личная жизнь, конфиденциальная информация о лице, ограничение личных неимущественных прав физического лица.

Y. Demyanenko

The significance of the legal grounds for restricting the right to privacy for the application of Art. 182 of the Criminal Code of Ukraine

The article analyzes the legal grounds of illegal collection, storage, use and dissemination of confidential information about a person. We consider the constitutional and legal exceptions to the right to privacy provided for in Articles 32 and 34 of the Constitution of Ukraine, as well as offsetting them the legal basis provided by separate laws of Ukraine. Data communication system revealed constitutional grounds under which the laws of Ukraine may provide for restriction of the rights and freedoms of the free collection, storage, use and dissemination of confidential information about a person. The concept of «socially necessary information» as the basis of the dissemination of information with limited access.

Key words: right to privacy, private life, personal life, confidential information about a person, restriction of personal rights of an individual.